

Пуліна Вікторія

<https://orcid.org/0000-0002-3412-877X>

Кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та культурології,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: dezi67@ukr.net

ФІЛОСОФСЬКІ ТРАДИЦІЇ УНІВЕРСИТЕТУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДОСВІДУ ДІАЛОГУ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНЯ: НАУКОВІ СЕМІНАРИ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ЛИЧКОВАХА

У статті розкривається проблема взаємодії вчителя та учня. Підкреслюється значимість постаті вчителя для формування наукового бачення та особистісного професійного зростання. Представлений приклад набуття навичок філософського мислення та глибинного усвідомлення через спілкування учня з вчителем на прикладі власного досвіду опанування світової філософської думки на наукових семінарах професора Володимира Личковаха.

Мета статті – теоретичне осмислення феномену взаємодії вчителя та учня в процесі опанування підвалин світової філософської думки та виявлення плідних механізмів впливу наставника на слухача у контексті вироблення навичок володіння методологічним інструментарієм філософії та розвитку самостійного евристичного мислення.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становить системний підхід, що дає можливість повною мірою охопити означену проблему та виявити сутнісні зв'язки. Крім того використано феноменологічний підхід, що дозволяє аналізувати феномен взаємодії вчителя та учня з позиції їхньої смислової даності у свідомості суб'єкту та історичний підхід. У статті також застосовано елементи герменевтичного та компаративного методу та загальнонаукові методи аналізу і синтезу для формування структурних кліше взаємодії вчитель–учень.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному осмисленні феномену діалогічності у взаємодії вчитель – учень, використовуючи власний досвід спілкування з професором-наставником на наукових семінарах та аналіз використання досвіду наукової діалогічності у сучасному навчальному процесі, що сприяє формуванню науковотворчого духу у студентів.

Висновки. У ході дослідження виявлені дієві механізми передачі власного наукового досвіду від вчителя до учня. Серед яких: високий рівень інтелекту, системність, творчий підхід, евристичність, вміння формувати навички самостійного мислення та спонукати до наукового пошуку. Саме вищезазначені риси притаманні знаому науковцю професору Володимирі Личковаху, що створив свою наукову школу естетики у, на той час, Чернігівському державному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка. Продовжуючи загальнокультурні філософські традиції він виявився справжнім носієм мудрості і виростив цілу плеяду науковців.

Ключові слова: учитель, учень, діалог, університет, філософія, науковий семінар, Володимир Личковах.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Розвиток гуманітарного знання на сучасному етапі характеризується зростанням уваги до проблеми смислотворення та суб'єктивності. Зважаючи на те, що взаємодія між учителем та учнем заснована на суб'єктивності, а її результатом є творення нових смислів, розгляд такої взаємодії може бути внеском у збагачення вітчизняного гуманітарного знання. Проведення ґрунтовного історико-філософського аналізу може стати у пригоді формування системного бачення проблеми діалогічності в освітянському просторі. Сутнісною основою означеного проблемного поля також може стати аналіз власного досвіду взаємодії автора з учителем-наставником Володимиром Личковахом у рамках філософських традицій нашого університету та подальше застосування цього досвіду у викладацькій діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Огляд літератури доречніше компанувати, враховуючи еволюцію діалогічної традиції в освітньому полі, – тобто від античної сократівської маевтики до

класичного гумбольдтівського університету. Існуючі наукові дослідження з цієї проблематики розглядають діалог не тільки як метод передачі знань, а і як екзистенційну необхідність. Увага здебільшого акцентується на вихованні особистості, а не виключно кваліфікованого спеціаліста. Ключовими джерелами тут постають твори Платона [13], де представлена традиційна сократівська «маєвтика».

У працях Вільгельма фон Гумбольдта [6; 12] акцент робиться на єдності наукових досліджень та викладання, де діалог перетворюється на спільний пошук професора і студента, що формує всебічно розвинену особистість. На його думку, діалог є інструментом для «височайшого та пропорційного розвитку» можливостей людини.

На особливу увагу заслуговують ідеї діалогізму, представлені у працях Паулу Фрейре [3] і Мартіна Бубера [1], в яких діалог визначається як екзистенційна потреба, що стає підставою для використання «банківського» принципу освіти як накопичення знань (ідея П. Фрейре) та базується на рівноправності, любові, смиренності та вірі.

Філософія діалогу представлена також у працях у Ганса-Георга Гадамера, де діалог подається як умова справжнього розуміння [2]. На його думку, знання не передається механічно, а виникає в «горизонті зустрічі» між досвідом учителя і учня.

Що ж до сучасних досліджень, то в них простежується тенденція до переосмислення ролі університету. Тепер він розглядається не як виробник дипломів, а як місце формування «способу бачення» світу, виховання гідності та діяльної душі через культуру діалогу.

Слід звернути увагу на присутність теми діалогу учителя та учня і в художній літературі – у відомих творах Карлоса Кастанеди, Пауло Куельо та ін.

Ключовими темами в науковій літературі, дотичними до нашої проблематики є наступні:

- роль учителя як фасилітатора, де менторство відходить на задній план;
- співвідношення між матеріальним успіхом та духовним розвитком (прагнення осмислити потенціал успіху закладений у духовному розвитку);
- діалог як основа академічної свободи та виховання відповідальної особистості.

Вищезазначені тематичні напрямки наукової зацікавленості актуалізують звернення до діалогу як такого, що лежить в основі взаємодії вчитель – учень. Огляд літератури показує, що діалог є ключовим філософським інструментом, що перетворює університет з освітньої установи на простір культурного і особистісного становлення.

Метою статті є теоретичне осмислення феномену взаємодії вчителя та учня в процесі опанування підвалин світової філософської думки та виявлення плідних механізмів впливу наставника на учня у контексті вироблення навичок володіння методологічним інструментарієм філософії та розвитку самостійного евристичного мислення.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Методологічну основу дослідження становить системний підхід, що дає можливість повною мірою охопити означену проблему та виявити сутнісні зв'язки. Крім того використано феноменологічний підхід, що дозволяє аналізувати феномен взаємодії вчителя та учня з позиції їхньої смислової даності у свідомості суб'єкту та історичний підхід. У статті також застосовано елементи герменевтичного та компаративного методу та загальнонаукові методи аналізу і синтезу для формування структурних кліше взаємодії вчитель–учень.

Виклад основного матеріалу. Історико-філософський аналіз традиції діалогу між учителем та учнем слід розпочати зі звернення до філософії Давньої Греції, оскільки діалог як форма пізнання посідає в ній одне із центральних місць. Саме діалогічність була основним принципом філософствування, а відповідно і взаємодії мудреця зі своїми учнями. Саме через живе спілкування, запитання і відповіді, сумнів і аргументацію, грецькі мислителі прагнули не тільки передати знання, а й сформулювати в учнів навички самостійного мислення. У цій традиції взаємодія між учителем і учнем ґрунтувалася на спільному пошуку істини. Це не було одностороннім повчанням, це був плідний діалог, в якому народжувалася істина. Жива розмова була основним інструментом філософського мислення тому, що давньогрецька філософія формувалася в умовах переважно усної культури. Відповідно вчитель у грецькій традиції виступав не лише носієм знання, а і наставником-співрозмовником, який спонукав учня до активної участі у обговоренні. Діалог давав можливість перевіряти аргументи, уточнювати поняття й виявляти суперечності.

Згадаємо діалог Сократа, що став прикладом діалогічної педагогіки. Вважаючи себе «повитухою істини», Сократ використовував метод маєвтики, тобто не вчив, а лише допомагав учневі «народити» істину власними зусиллями. Методом пошуку істини через діалог був так званий еленхус (грецьк. – перевірка, спростування, випробування). Невимовно послідовно задаючи запитання, мудрець допомагав виявити суперечності в міркуваннях співрозмовника. Такий діалог виключав пасивність учня, а натомість навчав його мислити критично і відповідально.

Будучи учнем Сократа, Платон перетворив діалог у «літературно-філософський жанр» [13]. Його твори – це здебільшого бесіди між учителем та учнями чи рівноправними співрозмовниками. Чим для Платона був діалог? По-перше, шляхом поступового сходження думки до знання. По-друге, він моделював ідеальний навчальний процес, в результаті якого істина відкривається через співпрацю. По-третє, в ньому виявляється етичний аспект освіти – і це виховання душі, а не тільки інтелекту. Як бачимо, діалог для Платона вже не лише метод навчання, а і спосіб мудрого життя.

Приділяючи більше уваги систематизації знання, учень Платона, Аристотель ніби повинен був відійти від піднесення на п'єдестал діалогу, але діалогічна традиція залишила за собою провідне місце в його Лікеї і виявилася у проведенні не лише лекцій, а й дискусій та спільного аналізу філософських проблем. Усвідомлюючи велику роль вчителя, Аристотель бачив навчальний процес як взаємодію наставника, що скеровує мислення, і учня, що бере в ньому активну інтелектуальну участь.

Отже, традиція діалогу між учителем і учнем у філософії Давньої Греції заклала підвалини європейської педагогічної традиції. Це і сократівське запитування, і платонівський діалог, і аристотелівська дискусія, які доводять, що істина народжується у спілкуванні.

Для формування повного бачення проблеми слід з'ясувати, чи ця усвідомленість педагогічного значення діалогічності виключно має західне коріння, чи ми її можемо знайти і в східній традиції. Для цього коротко розглянемо східні традиції діалогу. Взаємодія між учителем та учнем у східній філософії посідає не менш важливе місце, ніж у античній. Але на відміну від діалогічної моделі останньої, східна традиція надає більшого значення внутрішньому досвіду, символічній мові, мовчанню та особистому прикладу вчителя. Тут діалог більше спрямований не так на логічне доведення істини, як на її безпосереднє переживання.

Так, в індійській філософії, діалог постає в якості шляху до усвідомлення істини. Спілкування між учителем (гуру) та учнем (шиш'я) осмислюється як сакральний акт передачі знання через бесіду, запитання чи притчу. Серед характерних рис східного розуміння діалогічності слід виділити наступні: усвідомлення спрямованості діалогу на пізнання, а не на накопичення фактів; сприйняття його як безперервного ланцюга усної передачі знання та усвідомлення учнем необхідності формування готовності слухати, а не лише формулювати запитання. У східній традиції учитель не лише відповідає, а і трансформує світогляд учня, тобто передає певну духовну практику, як невід'ємну частину істинного знання та етики.

У китайській філософії діалог розглядається як основа морального виховання. Так, в конфуціанстві спілкування між учителем та учнем має, насамперед, етично-виховний характер. Сам Конфуцій постає як наставник, який веде учнів шляхом морального вдосконалення. У практиці вчителювання Конфуція були короткі вислови, афоризми та запитання. Він не давав готових відповідей, а залишав простір для осмислення. Слід підкреслити і значимість поваги до вчителя, але вона не скасовувала активної розумової роботи учня.

У даосизмі, де підкреслювалася обмеженість раціональної мови, діалог між учнем і учителем нерідко набуває парадоксальної або алегоричної форми. Використання притч, парадоксів і гумору; сакралізація мовчання, як форми найглибшого знання; бачення ролі вчителя як руйнівника хибних уявлень учня, а не того хто нав'язує істину – є ключовими рисами цього діалогізму. Він ламає звичні логічні схеми, відкриваючи шлях до Дао [7].

Діалог між наставником і учнем є частиною духовної практики буддизму. Будда, як відомо, часто навчав через бесіди, відповідаючи на запитання чи навмисно відмовляючись від відповіді, якщо це могло стати на заваді просвітленню. Особливістю буддійського діалогу було використання методу «умілих засобів» (упая), де відповідь повинна залежати від рівня учня. Тобто, наявна орієнтація на майстерність вчителя, вміння вести плідний діалог з учнем.

У дзен-буддизмі з'являються діалоги-загадки, що зупиняють логічне мислення – так звані коани. Парадоксальні притчі, запитання або діалоги не мали логічного вирішення і використовувались як інструмент для зупинки раціонального мислення. Їхньою метою було виснаження інтелекту для досягнення безпосереднього інтуїтивного просвітлення (саторі). Тут учитель є провідником досвіду, а не джерелом доктрин.

Вищезазначене дає нам підстави говорити, що в західній (античній) традиції діалог між учителем та учнем переважно постає як раціонально-аргументований, а в східній він поєднує навчання з духовною практикою і спрямований на трансформацію особистості, а не лише на пізнання істини.

В українській філософській традиції, яка формувалася на перехресті візантійської духовності, античної спадщини та європейського гуманізму, діалог між учителем і учнем набув особливої форми – поєднання слова, особистого прикладу та внутрішнього морального досвіду. Освіта усвідомлювалася не лише як передача знань, а і як шлях духовного і громадського становлення особистості.

Починаючи з часів Київської Русі, погляд на діалог між учителем та учнем формувався під впливом християнської етики. Його форма була повчальною, але незважаючи на це, вона передбачала внутрішній діалог людини з власною совістю. Діалог був формою духовного наставництва, а звернення до учня було, перш за все, як до морально відповідальної особи. У ньому поєднувалися книжна мудрість і життєвий досвід.

У XVII–XVIII ст. українська філософія увійшла у простір європейської освітньої традиції. Діалог між учителем і учнем набував форми диспуту, полеміки та публічного обговорення, які передбачали активну участь студентів, поєднання схоластичної логіки і риторики та формування критичного мислення в межах моральної відповідальності.

Центральною постаттю української філософії діалогу був Григорій Сковорода [10]. Бесіди, притчі, листування, представлені в його творах, нагадують сократівську традицію. У Григорія Сковороди простежується рівність учителя і учня у пошуках істини, спрямованість на самопізнання, використання символів, біблійних образів і алегорій. В образі українського мислителя ми бачимо не інституційного вчителя, а мандрівного співрозмовника, який допомагає людині знайти «сродну працю» та внутрішню свободу.

В українській філософії XIX–XX ст. діалог набував громадянського і соціального виміру. Тепер учитель і учень мисляться як учасники суспільного діалогу, що значно розширював свої межі. Пізніше традиція діалогу між учителем та учнем починає активно осмислюватися педагогічною думкою. Так, Василь Сухомлинський розглядав навчання як партнерство, де слово вчителя має пробуджувати думку [11]. Довіра, повага до внутрішнього світу учня, навчання через розмову, спільне відкриття – все це лягло в основу бачення діалогу як шляху до виховання серця і розуму.

Як бачимо, осмислення діалогу між вчителем і учнем стала предметом зацікавленості від самого початку формування як західної, так і східної філософської традиції. Діалогічність як така була присутня у міркуваннях багатьох мислителів різних епох, що свідчить про її одвічну актуальність.

Згадаємо твердження В. Гумбольдта з цього приводу [6]. Він вважав, що люди розуміють один одного не через тотожність понять, а через налаштування на спільну хвилю, що відбувається через діалог. Наше подальше дослідження спрямоване на виявлення традицій діалогу між учителем та учнем у межах нашого університету. Тут у пригоді буде звернення до власного досвіду учнівства і перебування у постійному діалозі з науковим керівником, наставником, вчителем Володимиром Личковахом [5; 8; 9]. Незмінний завідувач кафедри протягом тривалого часу, знаний професор, Заслужений працівник освіти, автор понад 500 наукових праць, 8 монографій, навчальних посібників, збірок віршів тощо, тривалий час формував університетську традицію вчителювання. Натхненний естетикою, Володимир Личковах поступово почав формувати свою філософську школу. Традиційне університетське учнівство, представлене як взаємодія студента з учителем, викристалізувало зі студентського середовища здібну молодь, яка отримувала від Володимира Личковах натхнення мислити красу. Згодом найталановитіші під його керівництвом обирали шлях науковця. Цьому посприяло майстерне водіння професором мистецтвом ведення діалогу. Саме він був покладений в основу методики проведення наукових семінарів з філософії та з історії філософії для аспірантів. Семінари не мали обов'язкового характеру, не були внесені у програму аспірантури, але на тривалий час стали осередком наукової думки та джерелом наукової творчості. Сутність занять полягала в осягненні світового філософського здобутку, причому не через сліпе заучування відомих тверджень, а через знайомство з першоджерелами та їх глибоке аналітичне осмислення. Учні-аспіранти читали праці філософів, перечитував їх і професор Володимир Личковах. Кожне заняття було як одкровення. Це був справжній діалог учителя та його учнів, де кожен висловлював своє бачення прочитаного тексту. Згадаємо думку В. Гумбольдта про те, що через діалог мова постійно оновлюється. Таке оновлення філософського мислення ми постійно відчували на собі, бо під час обговорення кожний аспірант знаходив нові перспективи свого власного наукового дослідження, формувалося системне бачення проблеми.

Народження нових сенсів (за В. Гумбольдом), навчання через розмову, спільні відкриття (за В. Сухомлинським), повага до учня, розмова на рівних (за Сковородою), сократівське запитування, платонівський діалог і аристотелівська дискусія природно наповнювали педагогічну майстерню професора Володимира Личковаха. Особливо цінною була актуалізація наукових інтересів учасників семінарів. З'являлася наукова визначеність, усвідомлення перспектив власних досліджень, які, завдячуючи діалогічній майстерності наукового керівника, вдало вплеталися в загальну канву філософської науки.

Цей неоціненний досвід учнівства став у пригоді в подальшій професійній діяльності. Опанування мистецтва діалогу відкрило перспективи передачі досвіду новим поколінням студентів. Через роки, виступаючи в новій іпостасі не учня, а вчителя, саме принцип поваги до учня та діалогічність надали можливість знаходити підхід до студентської молоді, і, як результат, відбувалося відкриття їхнього наукового потенціалу. Так, за період існування університетського гуртка «Культури світу» у наукових конференціях взяли участь близько 60 студентів, підготовлено 75 виступів, надруковані тези доповідей. У співавторстві з починаючими науковцями вийшло декілька наукових статей. Враховуючи інтереси студентів, гурток поступово вийшов за межі лише культурологічної тематики. Так, в його межах починають осмислюватися етичні проблеми, а згодом і загально-філософські. Проблеми розглядаються крізь призму сучасного стану речей, що актуалізує науковий досвід студентів.

Так, від філософського осмислення феномену «свій-чужий» в людській культурі, а згодом і дихотомії «свій-чужий» в епоху Просвітництва на прикладі роману Данієля Дефо «Робінзон Крузо», через аналіз парадоксу гостинності Жака Дерріди студент Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені М.О. Лазаревського (спеціальність – 033 Філософія) Єгор Стрілюк поступово вийшов на рівень глибокого системного осмислення проблеми. Переживаючи власний досвід перебування тривалий час у межах іншої культури, він відчув потребу знайти відповіді на виклики сьогодення, з якими він безпосередньо стикнувся. Слід зазначити, що сучасний стан речей, коли молодь вимушено опиняється перед обличчям нових випробувань, пов'язаних із війною (перебування поза межами власної культури), актуалізує осмислення вищезазначеної проблеми. Зі своїми досвідом, роздумами та науковим аналізом дихотомії «свій-чужий» Єгор Стрілюк взяв участь у роботі Міжнародної Школи відкритого розуму імені Яна Кохановського (Польща) у квітні-червні 2025 р., де успішно виступив з ґрунтовною доповіддю «Людина у просторі та етика гостинності». Представлена динаміка становлення наукового інтересу у взаємодії вчителя та учня свідчить про значення діалогічності для народження нових сенсів та відкриття плідних перспектив подальших наукових пошуків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході дослідження виявлені дієві механізми передачі власного наукового досвіду від вчителя до учня, серед яких високий рівень інтелекту,

системність, творчий підхід, евристичність, вміння формувати навички самостійного мислення та спонукати до наукового пошуку. Саме вищезазначені риси притаманні знаному науковцю професору Володимирі Личковаху, який створив свою наукову школу естетики у Чернігівському державному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка. Продовжуючи загальнокультурні філософські традиції, він виявився справжнім носієм мудрості і зростив цілу плеяду науковців, передавши їм власний досвід плідного вчителювання.

References

1. Бубер М. Я і Ти / пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2012. 192 с.
Vuber, M. (2017). Ya i Ty [Me and You] / per. z nim. Kyiv: Dukh i Litera. 192. [in Ukrainian].
2. Гадамер Г.-Г. Истина і метод: у 2 т. Київ: Юніверс, 2000. Т. 1. 464 с.
Gadamer, H.-G. (2000) Istyna i metod [Truth and method]: u 2 t. Kyiv: Yunivers. T. 1. 464. / per. z nim. Kyiv: Dukh i Litera. 2012. 192 s. [in Ukrainian].
3. Фрейре П. Педагогіка пригноблених. / пер. з англ. Київ: Юніверс, 2003. 168 с.
Freire, P. (2003). Pedagogika pryhnoblenykh [Pedagogy of the oppressed]. / per. z anhl. Kyiv: Yunivers. 168. [in Ukrainian].
4. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії. Київ: Основа, 2000. 416 с.
Habermas, Yu. (2000). Teoriia komunikatyvnoi dii [Theory of communicative action]. Kyiv: Osnova. 2000. 416. [in Ukrainian].
5. Історія української естетичної думки. Монографія. За заг. ред. проф. В.А. Личковаха. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 388 с.
(2013). Istoriiia ukrainskoi estetychnoi dumky [History of Ukrainian aesthetic thought]. Monohrafiia. Za zah. red. prof. V.A. Lychkovakha. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. 388. [in Ukrainian].
6. Кришко А., Бріт М. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX століття: монографія. Умань: ФПО Жовтий О. О., 2015. 179 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4075/1/mon_.pdf (дата звернення: 15.12.2025).
Kryshko, A., Brit, N. (2015). Vplyv idei Vilhelma fon Humboldta (1767–1835) na movnu osvitu v Ukraini XIX – pochatku XX stolittia [The influence of the ideas of Wilhelm von Humboldt (1767–1835) on language education in Ukraine in the 19th and early 20th centuries]: monohrafiia. Uman: FPO Zhovtyi O. O. 2015. 179. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4075/1/mon_.pdf (data zvernennia: 15.12.2025) [in Ukrainian].
7. Лао-цзи. Дао де цзин. / пер. з кит. Київ: Основи, 1998. 144 с.
Lao-tszy. (1998). Dao de tszyn [Tao Te Ching]. / per. z kyt. Kyiv: Osnovy. 144. [in Ukrainian].
8. Личковах В.А. Етноестетика імені. Чернігів: Вид. Лозовий В.М., 2014. 224 с.
Lychkovakh, V.A. (2014). Etnoestetyka imeni [Ethnoaesthetics of the name]. Chernihiv: Vyd. Lozovyi V.M. 224. [in Ukrainian].
9. Личковах В. А. Українській Sacrum: ейдоси і люди під Покровом Богородиці. Чернігів: SCRIPTORIUM, 2019. 128 с.
Lychkovakh, V. A. (2019). Ukrainskii Sacrum: eidosy i liudy pid Pokrovom Bohorodytsi [Ukrainian Sacrum: Eidos and People Under the Protection of the Virgin Mary]. Chernihiv: SCRIPTORIUM. 128. [in Ukrainian].
10. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів. За ред. проф. Л. Ушкалова. Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських студій, 2011. 1400 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Skovoroda/Povna_akademichna_zbirka_tvoriv_zbirka.pdf (дата звернення: 15.12.2025) [in Ukrainian].
Skovoroda, H. (2011). Povna akademichna zbirka tvoriv [Skovoroda G. Complete academic collection of works]. Za red. prof. L. Ushkalova. Kharkiv-Edmonton-Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskikh studii. 1400. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Skovoroda/Povna_akademichna_zbirka_tvoriv_zbirka.pdf (data zvernennia: 15.12.2025) [in Ukrainian].
11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977. 382 с.
Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]. Kyiv: Radianska shkola. 382. [in Ukrainian].
12. Огієнко О. І. Модель дослідницького університету В. Гумбольдта: історія і сучасність. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 5. С. 53–61.
Ohienko, O. I. (2014). Model doslidnytskoho universytetu V. Humbolta: istoriia i suchasnist [W. Humboldt's research university model: history and present]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 5. 53-61. [in Ukrainian].
13. Платон. Апологія Сократа. Діалоги. Київ: Фоліо, 2017.
Platon. (2017). Apologiia Sokrata. Dialohy [Apology of Socrates. Dialogues]. Kyiv: Folio. [in Ukrainian].

Pulina Victoriia

<https://orcid.org/0000-0002-3412-877X>

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Philosophy and Cultural Studies,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: dezi67@ukr.net*

**PHILOSOPHICAL TRADITIONS OF THE UNIVERSITY THROUGH THE PRISM
OF EXPERIENCE OF TEACHER-STUDENT DIALOGUE: SCIENTIFIC SEMINARS
OF PROFESSOR VOLODYMYR LYCHKOVACH**

The article reveals the problem of teacher-student interaction. The significance of the teacher's figure for the formation of a scientific vision and personal professional growth is emphasized. An example of acquiring the skills of philosophical thinking and deep awareness through communication between a student and a teacher is presented on the example of one's own experience of mastering world philosophical thought at the scientific seminars of Professor Volodymyr Lychkovach.

The purpose of the article is a theoretical understanding of the phenomenon of teacher-student interaction in the process of mastering the foundations of world philosophical thought and identifying fruitful mechanisms of the mentor's influence on the student in the context of developing skills in mastering the methodological tools of philosophy and developing independent heuristic thinking.

Research methodology. The methodological basis of the study is a systematic approach, which makes it possible to fully cover the specified problem and identify essential connections. In addition, a phenomenological approach was used, which allows analyzing the phenomenon of teacher-student interaction from the position of their semantic givenness in the subject's consciousness, and a historical approach. The article also uses elements of the hermeneutic and comparative methods and general scientific methods of analysis and synthesis to form structural clichés of teacher-student interaction.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive understanding of the phenomenon of dialogicity in teacher-student interaction, using one's own experience of communication with a professor-mentor at scientific seminars. And an analysis of the use of the experience of scientific dialogicity in the modern educational process, which contributes to the formation of a scientific-creative spirit in students.

Conclusions. The study identified effective mechanisms for transferring one's own scientific experience from a teacher to a student. Among them: a high level of intelligence, systematicity, creative approach, heuristics, the ability to form independent thinking skills and encourage scientific research. It is the above-mentioned features that are inherent in the well-known scientist Professor Volodymyr Lychkovakh, who created his scientific school of aesthetics at the then Chernihiv State Pedagogical University named after Taras Shevchenko. Continuing the general cultural philosophical traditions, he turned out to be a true bearer of wisdom and raised a whole galaxy of scientists.

Key words: teacher, student, dialogue, university, philosophy, scientific seminar, Volodymyr Lychkovakh.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2025 р.

Рецензент: доктор філософських наук, професор **Марина Столяр**